

Anuario de Psicología

The UB Journal of Psychology | 50/1

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Anuario de Psicología
N.º 50/1 | 2020 | págs. 1-28

DOI: 10.1344/ANPSIC2020.50.1

ISSN: 0066-5126 | © 2020 Universitat
de Barcelona. All rights reserved.

II Congreso internacional sobre universidad e inclusión

El Departamento de Empresa y Conocimiento, a través de la Secretaría de Universidades e Investigación, y la Red Vives de Universidades organizaron en Barcelona, los días 7 y 8 de noviembre de 2019, el II Congreso Internacional sobre Universidad e Inclusión.

La calidad y el logro de la excelencia en la docencia, la investigación y la transferencia de conocimiento son los ejes centrales de nuestras universidades.

La atención al estudiante es uno de los principales indicadores de calidad universitaria. Gestionar la diversidad se ha convertido en una realidad académica indiscutible y, en los últimos años, las universidades han hecho un gran avance en el impulso de políticas activas para favorecer que todos los miembros de la comunidad universitaria que necesiten ajustes y apoyos para el ejercicio de su derecho a la educación superior puedan disponer de ellos. Conseguir una universidad inclusiva es un compromiso de todas las universidades.

El II Congreso Internacional sobre Universidad e Inclusión tubo como eje central el diseño universal del aprendizaje y estaba dirigido a científicos de cualquier entidad asociada al ámbito universitario que hubiesen desarrollado proyectos de investigación y trabajos relacionados con este campo, desde una perspectiva nacional e internacional.

Se podían presentar investigaciones, solo en forma de comunicaciones orales, que supusieran un avance significativo en la atención a las personas con discapacidad en las universidades, en cualquiera de los sectores académicos en los que se desarrolla la acción universitaria.

Durante el congreso se presentaron 31 comunicaciones, que se incluyeron en una de las cuatro áreas de interés en relación con la atención a la discapacidad: Diseño universal del aprendizaje; Acceso a la universidad, acogida y seguimiento; Acceso a prácticas y a empresas – Inclusión laboral, y Salud mental y universidad.

Acceso a prácticas y a empresas. Inclusión laboral

INSERLAB: un programa formatiu centrat en les persones per a la inserció sociolaboral¹

Teresa Torres-Coronas
Ángel Belzunegui-Eraso
Imma Rosell-Morales

Universitat Rovira i Virgili

Resum de la comunicació

Aquesta comunicació presenta el cas d'INSERLAB, un títol propi de la Universitat Rovira i Virgili (URV) adreçat a joves amb discapacitat intel·lectual. INSERLAB s'emmarca en les polítiques públiques orientades a formar joves amb dificultats especials d'inserció sociolaboral. El seu disseny curricular treballa tres factors que impacten l'ocupabilitat: la discriminació social, els interessos i les motivacions individuals, i el nivell competencial.

La lluita contra els estereotips es treballa a través d'un pla de comunicació que acosta el projecte a la societat i als ocupadors. El segon factor, els interessos individuals, s'articula en un pla de tutorització que busca motivar la persona cap al món del treball. Finalment, el pla docent facilita l'adquisició de competències amb formació en habilitats socioemocionals (ex., autogestió emocional) i sociolaborals (ex., treball en equip), tallers vocacionals i pràctiques. Paral·lelament, es desenvolupen competències digitals per reduir una bretxa que és alta en el cas de les persones amb discapacitat intel·lectual (Castro-Sánchez, Chirino-Alemany i Estopa Bitata, 2016).

Els tallers vocacionals permeten a l'estudiant explorar, en un entorn d'empresa simulada, com les seves habilitats s'ajusten als requeriments d'un lloc treball. Aquest aprenentatge es complementa amb pràctiques curriculars que ajuden a valoritzar les capacitats de l'alumnat. Les pràctiques segueixen el principi de «no més suport del que es necessita ni menys del necessari» i les recomanacions de

l'Organització Internacional del Treball (OIT) sobre les adaptacions dels llocs de treball a la discapacitat (Heron, 2005). Es valoren les capacitats de la persona (professio-nograma), les característiques del lloc de pràctiques (descripció del lloc de treball) i l'encaix persona-tasques.

L'efectivitat de les pràctiques per reduir l'atur no està demostrada (Wilton, 2012), però sí que minimitzen els costos d'informació que es produeixen en la transició del sistema educatiu al productiu. Això és així pel potencial que tenen com a eina per detectar competències (Jordi, 2015) i reduir els prejudicis d'un sector productiu que percep les persones amb discapacitat com a menys productives (Becker, 1971). D'aquesta manera, les pràctiques complementen el pla de comunicació en la lluita contra els estereotips.

Les tutories individuals realitzades durant el curs 2018-2019 han permès valorar els resultats d'aquest model formatiu. L'anàlisi de la informació qualitativa obtinguda mostra un alumnat més segur de cara a treballar en una empresa ordinària, amb major autonomia, més habilitats per a les relacions sociolaborals i un millor coneixement de les seves capacitats i els seus interessos. L'estudiant millora les seves possibilitats d'ocupabilitat perquè aprèn a valorar les seves capacitats i el seu nivell d'autonomia en relació amb els requeriments d'un lloc de treball, així com a valorar la percepció que té dels seus interessos laborals.

Referències bibliogràfiques

- Castro-Sánchez, J. J., Chirino-Alemán, E., i Estopa Bitata, M. P. (2016). Discapacidad y brecha digital. En R. Roig-Vila (ed.), *Tecnología, innovación e investigación en los procesos de enseñanza-aprendizaje* (pp. 2017-2026). Barcelona: Octaedro.
- Heron, R. (2005). *Job and work analysis: guidelines on identifying jobs for persons with disabilities*. Ginebra: ILO.
- Jordi, C. (2015). *Tres ensayos sobre movilidad laboral* (Tesis doctoral). Universitat Rovira i Virgili.
- Wilton, N. (2012). The impact of work placements on skills development and career outcomes for business and management graduates. *Studies in Higher Education*, 37(5), 603-620.

Nom de l'autora de contacte: Teresa Torres-Coronas

Adreça electrònica: teresa.torres@urv.cat

Institució: Universitat Rovira i Virgili

1. Projecte finançat per la Fundació ONCE i el Fons Social Europeu en el marc de les polítiques públiques de foment de la inserció laboral de joves amb discapacitat intel·lectual.

Formación sociolaboral y discapacidad intelectual: una evaluación del programa Diploma en Habilidades Laborales de una universidad chilena

Paula Contesse Carvacho
Pilar Pineda Herrero
Josep Sanahuja Gavalda

Universidad Autónoma de Barcelona

Resumen de la comunicación

Tener un trabajo remunerado es condición necesaria para la inclusión social de cualquier persona. Aporta al crecimiento, a la autonomía, a la total independencia, a las relaciones sociales y favorece significativamente a la calidad de vida (CDV). Sin embargo, para la mayoría de las personas con discapacidad intelectual (DI) este, aún, no es un hecho tangible. La transición de jóvenes con DI desde la formación educativa obligatoria hacia el mundo laboral todavía tiene márgenes difusos y no se da en forma lineal, como ocurre en el caso de los jóvenes sin DI.

Las alternativas de formación postsecundarias actuales para las personas con DI son escasas, así como también las experiencias destinadas a la inclusión laboral. Estas, generalmente, han consistido en talleres laborales aislados y en la creación de centros ocupacionales o entornos especiales de empleo protegido. Si bien pueden ser una opción adecuada en determinados casos, son contextos simulados, con escasa participación de la comunidad y en la comunidad, lo que perpetúa la exclusión de este colectivo y no responde al objetivo de normalización que buscan hoy las sociedades.

Por otro lado, los aprendizajes esperados para una educación superior se basan, fundamentalmente, en el desarrollo de un pensamiento reflexivo y abstracto, que por lo general no está al alcance de estos jóvenes, ya que su desarrollo cognitivo, de lenguaje y su capacidad de pensamiento reflexivo no siempre se encuentran acordes con esos parámetros. Por lo cual, la educación universitaria se asume vedada para estos jóvenes.

Sin embargo, existen experiencias de formación sociolaboral para jóvenes con DI en instituciones de educación superior. En particular, en Chile, el año 2006, se crea el Diploma en Habilidades Laborales de la Universidad Andrés Bello para responder a las demandas de formación para el empleo que estos jóvenes requieren.

Esta comunicación describe y analiza la contribución al índice de CDV del programa de formación sociolaboral, según la percepción de los alumnos y de los padres. Se obtienen resultados de la importancia de la formación sociolaboral y su contribución a la CDV de jóvenes con DI, además de un aporte teórico y empírico para futuras

políticas de estado orientadas a la atención de este colectivo.

Se utiliza una metodología mixta secuencial. Los datos cuantitativos, que se desprenden de la aplicación de la Escala Integral de la Evaluación de la CDV para personas con DI o del desarrollo, se llevan a grupos focales con los estudiantes y sus respectivos padres, para explicarlos y relacionarlos con el programa. En relación con los resultados, se observa un incremento en el índice de CDV en los cursos superiores, y tanto padres como alumnos consideran que el programa les ha abierto posibilidades de desarrollo, permitiendo mejorar su CDV.

Referencias bibliográficas

- AAIDD. (2011). *Discapacidad Intelectual: definición, clasificación y sistemas de apoyos*. España. Alianza Editorial.
- Verdugo, M. Á., Gómez, L. E., Arias, B., Santamaría, M., Clavero, D., y Tamarit, J. (2013). *Escala INICO-FEAPS: Evaluación Integral de la Calidad de Vida de personas con Discapacidad Intelectual o del Desarrollo*.
- Schalock R., y Verdugo M. (2003). *Calidad de Vida: Manual para profesionales de la educación, salud y servicios sociales. España*. Alianza Editorial.

Nombre del autor/a de contacto: Paula Contesse Carvacho
Dirección electrónica: paula.contesse@gmail.com
Institución: Universidad Autónoma de Barcelona

Exploració de dos models d'inclusió laboral i les seves repercussions socials

Marta Izquierdo Bayà

Investigadora *freelance* i consultora social

Resum de la comunicació

Introducció

En un context social marcat per una diversitat creixent, cal explorar noves vies d'inclusió i de comprensió de la diferència. No només és indispensable una universitat més oberta i inclusiva, sinó que també cal replantejar-se el model laboral. De què serveixen uns estudis superiors accessibles si posteriorment algunes persones amb necessitats específiques no es poden desenvolupar professionalment?

Metodologia

En aquest estudi qualitatiu, s'han emprat entrevistes en profunditat i observació participant per inquirir dos models de referència orientats a la inclusió laboral: el de la Fundació Catalana Síndrome de Down i el de l'Àuria Grup.

Resultats

El primer model opta per proporcionar una feina ordinària a les persones amb síndrome de Down i prescindir d'entorns protegits per tal que la persona sigui una més a l'empresa, ja que entrar a formar part del món laboral és entrar al món dels adults. Aquest servei d'inclusió laboral, anomenat «Col·labora», és actiu des del 1996 i s'articula amb altres àrees d'actuació, com ara la formació —té estudis universitaris com una opció que cal destacar—, l'orientació a usuaris i famílies, l'assessorament a empreses i el seguiment. El seu objectiu és facilitar l'accés de persones amb discapacitat al món laboral per tal de normalitzar-hi la seva presència i crear així una societat inclusiva.

El segon model es basa a crear un centre de treball de trànsit per tal que persones amb diferents graus de discapacitat i necessitats especials es formin i agafin experiència per tal d'entrar al mercat laboral ordinari. Creat el 1972 a partir d'una associació de pares i mares, el Taller Àuria apareix com l'oportunitat laboral de moltes persones a qui els és negada la seva capacitat productiva.

La Fundació Catalana Síndrome de Down ha tramitat cent setanta-tres contractes amb empreses de diferent tarannà. Algunes creuen fortament en la incorporació de diversitat en la seva plantilla per enriquir-se, mentre que en d'altres el motiu que les empeny a fer-ho és la responsabilitat social corporativa. La por és un element molt present en el procés —tant per part de les empreses com

de les famílies—, però la preparació per al canvi i la implicació de tots els agents són clau per a l'èxit.

Pel que fa Àuria Grup, actualment es configura com un dels referents en economia social, ja que ocupa vuit-centes persones i aglutina una massa de mil quatre-cents col·laboradors. Les seves principals activitats productives es regeixen per l'economia global, la qual cosa ha fet reconvertir la producció de productes alimentaris a cosmètics. Omplen nínxols del mercat en substitució d'indústries de països en desenvolupament, distingint-se a partir de la proximitat i la diversitat que caracteritza la seva plantilla.

Conclusions

A partir d'aquests models tan diferents es poden apreciar diferents maneres d'integrar la diversitat en el món laboral. No només cal augmentar l'oferta educativa per tal d'incrementar les oportunitats de les persones amb discapacitat, sinó que també cal fomentar la col·laboració de les empreses en aquest procés. Únicament amb la seva participació es podran eliminar els espais no inclusius i es podrà crear un model social veritablement divers.

Nom de l'autora de contacte: Marta Izquierdo Bayà

Adreça electrònica: martaizquiiba@gmail.com

Institució: investigadora *freelance* i consultora social

La participació en formacions en entorns universitaris com a eina de millora de l'ocupabilitat de les persones amb discapacitat intel·lectual i/o síndrome de Down

Marc Badia Muntané

Fundació Catalana Síndrome de Down

Monica Figueras Maz

Universitat Pompeu Fabra

Resum de la comunicació

Al llarg del 2016 la Fundació Catalana Síndrome de Down (FCSD) i la Universitat Pompeu Fabra (UPF) van establir un conveni de col·laboració per impulsar la participació de les persones amb discapacitat intel·lectual en entorns universitaris.

Aquesta participació pretenia fer més inclusius els espais universitaris a les persones amb discapacitat intel·lectual, normalitzar la seva presència en aquest entorn i, a la vegada, proporcionar noves oportunitats a aquestes persones, que per primer cop podrien gaudir de l'oportunitat d'estudiar a la universitat, oportunitat que havien de saber traduir en millores en la seva qualitat de vida.

Robert S. Shalock (1996) estructura en vuit dimensions el concepte de qualitat de vida. Una de les maneres de poder millorar la qualitat de vida de les persones amb discapacitat intel·lectual és a través del treball i, més en concret, el dret a un treball digne. Aquest fet apareix de manera transversal en diverses d'aquestes dimensions: la possibilitat de triar la feina que un desitja, els beneficis materials que comporta tenir una feina que permet a la persona guanyar-se la vida dignament o els beneficis personals de sentir-se satisfet amb allò amb què cada ésser humà es guanya la vida.

Per aquests motius, a l'hora de dur a la pràctica aquest conveni de col·laboració entre la FCSD i la UPF, una de les principals inquietuds era poder canviar la vida de les persones ateses a la FCSD en el seu servei d'inclusió laboral.

La manera com vam plantejar-nos dur a la pràctica aquest canvi va ser a través de la creació de formacions en un entorn universitari adreçades a persones amb discapacitat intel·lectual. Per a molts dels nostres beneficiaris, aquesta oportunitat s'havia mostrat inaccessible fins aleshores.

La manera de saber si estàvem en el bon camí seria mesurar l'impacte d'aquestes formacions en entorns universitaris en la vida laboral dels participants; és a dir, quants d'ells millorarien la seva situació laboral respecte al que tenien abans de participar-hi.

La hipòtesi que ens plantejàvem inicialment és que si podíem donar-los una formació en entorns universitaris, on es treballessin tant competències transversals com competències tècniques específiques, podríem millorar el seu nivell d'autoestima, de seguretat en ells mateixos i d'autonomia, que els farien més capaços d'assolir els reptes que els planteja diàriament el món del treball en entorns ordinaris.

Per realitzar aquest treball vam crear dos cursos en entorns universitaris, amb el finançament de la Generalitat de Catalunya, en què al llarg de les diferents promocions que han tingut ocasió de ser-hi —tres promocions de cada curs—, hi han participat un total de seixanta-tres estudiants.

Els resultats obtinguts després d'aquests anys, des del 2017 fins a l'actualitat, ens fan pensar que l'aposta realitzada ha valgut la pena, ja que quasi un 52% de les persones participants en aquests cursos han aconseguit una feina en el mercat laboral ordinaris.

Nom de l'autor de contacte: Marc Badia Muntané

Adreça electrònica: mbadia@fcsd.org

Institució: Fundació Catalana Síndrome de Down

Els estudiants amb necessitats especials i la realització de pràctiques externes a la Facultat d'Economia i Empresa

Núria Rodríguez Àvila
Teresa Preixens Benedicto
Teresa Costa Cor
Mercè Costa Cuberta
Gloria Rubert Adelantado

Facultat d'Economia i Empresa
Universitat de Barcelona

Resum de la comunicació

El Pla d'Acció Tutorial de la Facultat d'Economia i Empresa de la UB atén cada curs estudiants amb dificultats d'aprenentatge o necessitats especials acreditades. A aquests estudiants amb necessitats especials de reforç educatiu (NERE) se'ls assigna un tutor específic, que vetlla perquè els professors facin les adaptacions metodològiques que recomana el Servei d'Atenció a l'Estudiant.

L'objectiu del present treball és analitzar quants d'aquests estudiants fan pràctiques externes (curriculars o extracurriculars) en entitats o empreses. També veurem si hi ha diferències entre els cinc graus de la Facultat (Administració i Direcció d'Empreses, Economia, Estadístiques, Empresa Internacional i Sociologia). D'aquesta manera es pot detectar si hi ha alguna diferència o no respecte als estudiants que no presenten cap dificultat d'aprenentatge i també si hi ha alguna discapacitat que faci més difícil l'accés a les pràctiques externes. També s'analitza quin és el tipus d'empresa on aquests estudiants fan les pràctiques, així com els diferents departaments en els quals col·laboren.

A partir de les dades obtingudes es podran plantejar mesures per afavorir l'accés dels estudiants NERE a les pràctiques en empreses que estiguin adaptades a les seves necessitats.

Nom de l'autora de contacte: Nuria Rodríguez Àvila
Adreça electrònica: nrodriguez@ub.edu
Institució: Universitat de Barcelona

Prácticas externas: percepción y valoración de estudiantes universitarios con discapacidad

González Alonso, María Yolanda
Martínez Martín, María Ángeles
de Juan Barriuso, María Natividad

Universidad de Burgos

Resumen de la comunicación

Garantizar una educación de calidad inclusiva y equitativa, y promover las oportunidades de aprendizaje permanente para todas las personas es uno de los objetivos de desarrollo sostenible para las Naciones Unidas. El Programa de Prácticas Externas constituye una actividad formativa realizada por los estudiantes universitarios, cuyo objetivo es complementar la formación académica obtenida durante la titulación, favoreciendo la adquisición de competencias que los preparen para el ejercicio de actividades profesionales y facilitando su empleabilidad futura. En este estudio se analiza la percepción que tienen los estudiantes con discapacidad de la Universidad de Burgos de sus prácticas externas, de cómo influyen en el enriquecimiento de su formación, en su desarrollo profesional y en la inserción laboral.

Las prácticas se llevan a cabo en entidades externas que tienen convenio con la Universidad de Burgos y cuentan con el apoyo de la Unidad de Atención a la Diversidad. Participan en el estudio cinco personas (tres hombres y dos mujeres) que presentan cierto grado de discapacidad, están estudiando grados o másteres correspondientes a las áreas de Ciencias Sociales y Jurídicas, e Ingeniería y que han solicitado algún tipo de beca para realizar prácticas externas, con una duración de tres o seis meses, durante el curso 2018-2019. El alumnado tras firmar el consentimiento informado responde a una entrevista en profundidad, que ha servido para reflexionar sobre los problemas que pueden surgir durante la ejecución de las prácticas, así como para conocer sus percepciones y valoraciones respecto a esta actividad formativa. Dar voz a los estudiantes con discapacidad a través de una entrevista que gira en torno a sus prácticas es imprescindible. De este modo se recoge información que puede ayudar a detectar ventajas e inconvenientes, con el fin de poder efectuar mejoras y saber en qué medida la experiencia se ajusta a las expectativas existentes a nivel personal y profesional.

Todos los estudiantes solicitan las prácticas externas como complemento para su formación y consideran la beca imprescindible para poder ampliarlas. Destacan como ventajas contar con el apoyo de la Unidad de Atención a la Diversidad, y como inconvenientes, la falta de autonomía en la entidad. Respecto al aprovechamiento, la valoración general ha sido muy positiva, sin embar-

go, hay que destacar que la mayoría del alumnado participante opina que, aunque las prácticas han ayudado a complementar la formación académica obtenida durante la titulación, no favorecen la iniciativa ni la toma de decisiones en el puesto de trabajo.

Como conclusión se puede señalar que optimizar la calidad de las prácticas requiere: ampliar las instituciones donde realizar prácticas; contar con una persona de apoyo que facilite la inclusión del candidato en la entidad y el seguimiento en el proceso; considerar la formación del estudiante como un proceso de desarrollo personal y profesional para alcanzar una mayor autosuficiencia; y diseñar prácticas desde una mayor flexibilidad que permita su ajuste a las necesidades del estudiante. Este análisis proporciona información valiosa, que se debe tener en cuenta en los servicios de orientación y apoyo al estudiante con discapacidad para conseguir mayor eficacia en la inclusión al mundo laboral.

Palabras clave: inclusión, prácticas externas, igualdad de oportunidades, calidad

Nombre del autor/a de contacto: María Yolanda González Alonso
Dirección electrónica: mygonzalez@ubu.es
Institución: Universidad de Burgos

Diseño universal del aprendizaje

Disseny universal d'aprenentatge al grau de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona

Anabel Galán-Mañas

Universitat Autònoma de Barcelona

La finalitat d'aquesta comunicació és presentar un estudi que tenia com a objectiu identificar si les assignatures del grau de Traducció i Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona compleixen els principis del disseny universal d'aprenentatge (DUA).

L'estudi va ser una continuïtat d'un projecte previ anomenat Pla d'Acció Tutorial per a Estudiants amb Necessitats Educatives Específiques (PATnee) (Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, 2013), que va consistir a implementar la figura del tutor NEE a la UAB i va incloure una prova pilot a la Facultat de Traducció i Interpretació (vegeu Galán-Mañas, 2018).

Malgrat l'existència del PATnee i del tutor NEE, algunes persones amb NEE del grau de Traducció i d'Interpretació de la UAB encara critiquen que les metodologies docents i els materials d'aprenentatge no estan adaptats a les seves necessitats. Això vulnera la normativa existent (LOU, LOMLOU, LIONDAU i Estatut de l'Estudiant Universitari), segons la qual la universitat ha de garantir els recursos i les adaptacions necessàries perquè l'alumnat amb NEE pugui seguir els estudis en igualtat de condicions que la resta de companys, incloses les adaptacions metodològiques que calguin.

L'estudi es va començar analitzant els diferents models de disseny universal aplicats a l'educació. Es va adoptar el disseny universal d'aprenentatge (DUA) desenvolupat pel Centre de Tecnologia Especial Aplicada (CAST) dels Estats Units d'Amèrica. Es van adaptar les pautes per a la introducció del DUA al currículum desenvolupades pel CAST (2011), per convertir-les en una fitxa d'avaluació que el professorat pogués fer servir fàcilment per avaluar les assignatures. Es va fer una anàlisi de les eines tecnològiques, tant les generals com les específiques de la traducció i la interpretació, que garanteixen l'accessibilitat, tot i que ens vam haver de limitar a l'accessibilitat visual; per fer-ho, vam rebre la col·laboració de l'ONCE

i del PIUNE. Es van analitzar tres assignatures del grau per mesurar si complien els principis del DUA i identificar els punts forts i febles dels materials d'aprenentatge i de la metodologia docent. Finalment, es va fer un estudi exploratori amb entrevistes a cinc professors i professores i a dos estudiants invidents per tal de valorar la seva percepció sobre el grau de compliment del DUA a les assignatures de la titulació.

Dels resultats obtinguts s'extreu que: encara hi ha greus problemes d'accessibilitat a les metodologies docents i els materials d'aprenentatge d'algunes assignatures del grau, algunes combinacions lingüístiques presenten greus problemes d'accessibilitat i el professorat necessita formació sobre la discapacitat i la creació de material d'ensenyament i d'aprenentatge accessible.

Tot i que l'estudi ha d'avançar per analitzar l'accessibilitat de les eines tecnològiques per a persones amb altres NEE i avaluar la resta d'assignatures de la titulació, es tracta d'un primer pas per conscienciar el professorat. A més, ha servit per comprovar que la figura del tutor NEE és insuficient i que si la universitat realment vol garantir la igualtat d'oportunitats, ha de vetllar per la implementació del DUA.

Referències bibliogràfiques

- CAST (2011). *Universal Design for Learning Guidelines*. Disponible en línia a: <http://udlguidelines.cast.org>.
- Galán-Mañas, A. (2018). Acción tutorial para el estudiantado de Traducción e Interpretación con necesidades educativas específicas. *Hermeneus. Revista de Traducción e Interpretación*, 20, 125-164. <https://doi.org/10.24197/her.20.2018>.

Nom de l'autora de contacte: Anabel Galán-Mañas
 Adreça electrònica: isabel.galan@uab.cat
 Institució: Universitat Autònoma de Barcelona

Meetup de inclusión: programa de orientación para estudiantes con Trastorno de Espectro Autista (TEA) de la Universidad Politécnica de Cataluña (UPC)

Montserrat Vilalta Porta

Responsable técnica de la Oficina de Inclusión
 Gabinete de Innovación y Comunidad
 Universidad Politécnica de Cataluña (UPC)

Sergi Mampel Caballero

Psicólogo general sanitario
 Asociación Asperger de Cataluña (ASAC)

David López

Director del Instituto de Ciencias de la Educación
 Universidad Politécnica de Cataluña (UPC)

Lidia Montero

Profesora del Departamento de Estadística e Investigación Operativa
 Universidad Politécnica de Cataluña (UPC)

Mireia Gracia Blanes

Psicóloga general sanitaria
 Asociación Asperger de Cataluña (ASAC)

Resumen de la comunicación

Meetup de inclusión es un programa piloto innovador para estudiantes matriculados en la UPC (Universidad Politécnica de Cataluña) con trastorno del espectro autista (TEA). Como parte de la Oficina de Inclusión de la UPC, se inició por primera vez un programa de orientación para estudiantes con TEA en septiembre de 2017 para guiarlos dentro del entorno universitario.

Hoy en día, los colegios y universidades reciben más solicitudes de admisión de adultos jóvenes diagnosticados con TEA que en el pasado, la revisión del Manual Diagnóstico y Estadístico de los Trastornos Mentales (DSM-5) parece ser un factor importante en el diagnóstico precoz y en la intervención del TEA, por lo que, ahora, muchos de estos estudiantes están en condiciones de considerar la inscripción en la educación superior, opción que no era viable hace unos años.

Dado que los profesores y las escuelas de la UPC tienen poca experiencia con los estudiantes con estos trastornos, el programa fue diseñado con el apoyo de profesionales de la Asociación Asperger de Cataluña (ASAC), organi-

zación local de Barcelona especializada en la intervención psicológica en la población con TEA, que ha ayudado a implementar sesiones de seguimiento y talleres de estimulación y difusión del TEA dentro de la misma UPC.

Las sesiones (diez en total durante el curso universitario) se llevan a cabo mensualmente los jueves de 12:15 a. m. a 14:15 p. m., incorporando el taller de trabajo y la comida grupal para fortalecer relaciones y dar un espacio social rutinario, siempre a la misma hora y en el mismo lugar, a fin de proporcionar a los estudiantes y al personal del Meetup un ambiente familiar y relajado propicio para el trabajo en estimulación social y el diálogo personal y emocional.

Durante el programa, se ofertan una lista de contactos usando WhatsApp y acceso al campus virtual para propiciar una red local dentro de la UPC, que aporte contención social durante el proceso académico.

Este trabajo presenta el diseño del programa Meetup, los datos cualitativos del primer año y la segunda edición del programa revisado con los resultados precuantitativos y pos cuantitativos analizados a finales de Julio de 2019. Aproximadamente, un total de 25 alumnos con TEA se han beneficiado del programa. Las pruebas de detección utilizadas han sido: Inventario de ansiedad por rasgos (STAI), Inventario de depresión de Beck (BDI), Cuestionario de empatía (EQ) y Cociente del Espectro Autista (AQ). El 19 de septiembre de 2019 iniciamos la 3.ª edición del Meetup.

Con dicho programa, después del seguimiento durante el curso universitario, se espera un mejor desarrollo en habilidades sociales y satisfacción emocional personal de los alumnos con TEA dentro del entorno universitario de la UPC.

Nombre del autor/a de contacto: Lidia Montero
Dirección electrónica: lidia.montero@upc.edu
Institución: Universidad Politécnica de Cataluña

Hacia una pedagogía inclusiva en las aulas universitarias: el Diseño Universal de Aprendizaje

Rafael Carballo

Universidad Internacional de la Rioja

Yolanda Spínola

Universidad de Sevilla

Almudena Cotán

Universidad de Cádiz

Carmen Márquez

Universidad Pablo de Olavide

Ruth Cabeza

Universidad de Sevilla

M.ª Dolores Cortés-Vega

Universidad de Sevilla

Resumen de la comunicación

tradicionalmente, los estudiantes con discapacidad han estado en una situación de desventaja en lo referente al acceso y a la permanencia en la universidad. Actualmente existe una necesidad de mejorar los procesos de enseñanza-aprendizaje dentro de las aulas, pues es en las prácticas docentes donde los estudiantes encuentran más dificultades. Una de las propuestas para atender al alumnado con discapacidad y dejar atrás los enfoques basados en ajustes individuales es el Diseño Universal de Aprendizaje (DUA).

En esta comunicación presentamos los resultados de un proyecto financiado por el Ministerio de Economía y Competitividad de España: «Pedagogía inclusiva en la universidad: narrativas del profesorado» (ref. EDU2016-76587-R). El estudio pretendía conocer cuáles son las creencias y los conocimientos sobre la discapacidad, así como los diseños y las acciones que llevan a cabo los profesores que desarrollan una pedagogía inclusiva en la universidad.

En una primera fase se empleó la entrevista semiestructurada individual con 109 docentes de diez universidades españolas, quienes fueron propuestos por sus propios estudiantes con discapacidad. Una vez realizada la entrevista a todos los profesores, se llevó a cabo una segunda fase con algunos de los docentes cuyas prácticas eran más innovadoras e inclusivas. En esta fase, además, entrevistamos a estudiantes y realizamos observación en sesiones de clase. En esta comunicación presentamos los resultados

obtenidos en aulas de educación y de fisioterapia, donde se identificaban docentes que aplicaban los principios del DUA. Participaron cinco estudiantes del Grado de Pedagogía y ocho del Grado de Fisioterapia, quienes, a través de entrevistas semiestructuradas grupales, compartieron sus experiencias con dos docentes de estas áreas. Los datos fueron analizados de manera estructural a través de un sistema de categorías y códigos inductivo.

Entre los resultados principales podemos destacar cómo los docentes diseñaban proyectos flexibles y abiertos al cambio ante cualquier petición de los estudiantes. Los estudiantes destacaron que estos proyectos facilitaban solo la información imprescindible, permitiéndoles tener una idea clara de lo que iban a hacer, de cuándo y de cómo. Además, este proyecto era negociado con los estudiantes al comienzo del curso, donde podían hacer propuestas y modificaciones.

Por otro lado, los profesores ponían en práctica los principios del DUA al emplear diferentes metodologías para asegurar la participación de todos los estudiantes (mayoritariamente métodos centrados en el estudiante, participativos y colaborativos); usando diferentes medios de transmisión de la información y variedad de formatos de los materiales (presentaciones, vídeos, textos, audios, transcripciones, materiales reales, recursos digitales, PowerPoint accesibles, etc.); y permitiendo la elección entre diferentes modalidades de evaluación.

En conclusión, la aplicación del DUA en la enseñanza universitaria demuestra minimizar las dificultades, no solo de los estudiantes con discapacidad, sino de todo el alumnado. Además, la variedad de métodos, materiales, recursos y evaluaciones, así como el hecho de tener en cuenta la opinión de los estudiantes en el diseño propicia la motivación de estos hacia su propio aprendizaje.

Nombre del autor/a de contacto: Rafael Carballo
Dirección electrónica: rafael.carballo@unir.net
Institución: Universidad Internacional de la Rioja

La mirada del alumnado sobre las prácticas docentes universitarias desde el Diseño Universal de Aprendizaje

Alicia Benet Gil
Odet Moliner García
Auxiliadora Sales Ciges

Universidad Jaime I

Resumen de la comunicación

la respuesta a la diversidad del alumnado en el contexto universitario pasa por mejorar las prácticas docentes del profesorado desde la necesaria sensibilidad hacia las diferencias individuales y desde acciones pedagógicas ajustadas a las características específicas del alumnado. La literatura internacional recomienda para ello implementar prácticas basadas en el Diseño Universal de Aprendizaje (DUA), que suponen la eliminación de barreras al aprendizaje, no solo del alumnado con diversidad funcional, sino de todos los estudiantes. Este trabajo presenta parte de una investigación más amplia desarrollada en la Universidad Jaime I y tiene como objetivo analizar las prácticas del profesorado universitario con respecto al DUA desde la voz del alumnado. Se trata de un estudio descriptivo de corte fenomenológico que recoge las opiniones y experiencias del alumnado mediante grupos focales. En la investigación han participado estudiantes de diferentes disciplinas, con diversas casuísticas personales, sociales y culturales, y que cursan grado o máster. Los principales resultados muestran sinergias entre las prácticas del profesorado y el DUA, y dan cuenta de cómo la utilización de múltiples formas de implicación, de representación y acción, y de expresión son celebradas por todos los estudiantes. Entre las conclusiones podemos destacar la necesidad de formar al profesorado para garantizar entornos de formación accesibles a todos los estudiantes y las pistas sobre los contenidos que hay que incluir en la formación.

Palabras clave: educación superior, Diseño Universal de Aprendizaje, inclusión, voz del alumnado

Nombre del autor/a de contacto: Odet Moliner García
Dirección electrónica: molgar@uji.es
Institución: Universidad Jaime I

El disseny universal de pràctiques musicals instrumentals en grup

Lluís Solé i Salas

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

Resum de la comunicació

El disseny universal (DU) és un marc conceptual sorgit des de l'àmbit de l'arquitectura que proposa elements de disseny de productes i entorns amb la finalitat d'eliminar barreres i garantir l'accessibilitat al major rang de persones possible. Durant les darreres dues dècades s'han anat adaptant les pautes d'aplicació de les directrius del disseny universal a nous entorns. En aquesta comunicació presentem els resultats d'una recerca en la qual s'han explorat les possibilitats d'implementació d'aquest paradigma al camp de la música instrumental en grup per tal d'aproximar el fenomen musical de manera activa i paraxial al major nombre de persones possible. Els nostres objectius han estat identificar els factors afavoridors de la implementació dels principis del disseny universal a orquestres i formular pautes d'aplicació d'aquests principis per a l'organització, el funcionament i la continuïtat de formacions instrumentals de tipus orquestral que desitgin abordar repertori occidental des d'un enfocament d'accessibilitat universal. Per a aquest propòsit hem posat en marxa una orquestra sense restriccions d'accés, en base a l'anàlisi documental i l'experiència durant quatre anys ininterromputs de funcionament del projecte. Els instruments de recollida de dades s'han aplicat sobre els participants d'una orquestra pilot i sobre un grup d'experts en l'àmbit de la música instrumental en grup. Aquests instruments han consistit en tres qüestionaris i dos grups focals. Els resultats obtinguts han permès identificar factors facilitadors i establir pautes d'aplicació dels principis del DU per al disseny d'orquestres accessibles. S'obre així una línia per explorar sobre l'aplicació del DU en l'àmbit de la música.

Nom de l'autor de contacte: Lluís Solé i Salas
Adreça electrònica: lluis.sole@uvic.cat
Institució: Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

Acceso a la universidad, acogida y seguimiento

Accés a la universitat per a persones sordes en llengua de signes catalana

Francisco José Novo Romera
Lydia Sánchez Gómez
M. Àngels García Asensio

Universitat de Barcelona

Resum de la comunicació

El treball d'investigació que presento parteix de la proposta educativa d'aprenentatge servei (ApS) del grup d'innovació docent consolidat en Comunicació i Mitjans Audiovisuals (In-COMAV), que combina l'aprenentatge amb el servei a la comunitat dintre de l'àmbit universitari. En aquest cas, el treball s'ha fet dins de l'assignatura Treball Final de Grau del grau de Comunicació Audiovisual, tutoritzat per Jep Cunill, i en col·laboració amb els Serveis Lingüístics de la Universitat de Barcelona.

A través d'entrevistes amb la Unitat de Programes d'Integració del Servei d'Atenció a l'Estudiant i amb Berta Frigola, una alumna sorda graduada recentment en Disseny a la Universitat de Barcelona, vaig detectar una necessitat: les persones sordes, i sobretot les que no han cursat batxillerat, no tenen informació suficient sobre l'accés a la universitat ni sobre els serveis que es troben a la seva disposició.

Accés a la universitat per a persones sordes en llengua de signes catalana és el títol de la peça audiovisual amb la qual culmina la investigació. Subvencionat, a través dels Serveis Lingüístics, per l'ajut INTERLINGUA 2018 de la Generalitat de Catalunya per a actuacions de foment i ús de la llengua de signes catalana en el conjunt del sistema universitari de Catalunya, el resultat és un vídeo de curta durada (3 minuts i 43 segons) extensiu i aplicable a la resta d'universitats catalanes.

A través de l'acompanyament d'un alumne sord, fem un recorregut per les diferents fases del procés d'accés a la universitat. Un procés que comença amb la preinscripció universitària, passa per les proves d'accés a la universitat i la matriculació al grau, i finalitza amb l'alumne integrat a l'àmbit universitari, on podem veure'l a classe, a la biblio-

teca, fent un treball en grup o al passadís de la facultat. El vídeo està acompanyat d'una narració on s'expliquen les especificitats de cada fase del procés, amb una intèrpret de llengua de signes catalana (LSC) a la dreta de la pantalla i subtítols. S'acaba amb el testimoni de Berta Frigola, graduada en Disseny per la Universitat de Barcelona, que explica la seva experiència com a alumna sorda a la universitat. El vídeo també està adaptat a les persones amb capacitat auditiva, mitjançant l'àudio amb una veu *en off* i música de fons.

Es tracta d'un projecte funcional i innovador, ja que no disposa de cap precedent similar, dirigit a facilitar l'accessibilitat dels estudiants sords en la seva etapa universitària. La recerca per a la redacció del guió audiovisual, i la comprovació dels serveis comuns a totes les universitats catalanes, les he basat en informació del Servei d'Atenció a l'Estudiant de la Universitat de Barcelona, l'Oficina d'Accés a la Universitat de la Generalitat de Catalunya, l'alumna sorda Berta Frigola i l'empresa Agils Accessibilitat, especialistes a adaptar la comunicació i la informació a les persones amb discapacitat sensorial (auditiva i visual).

El projecte necessita difusió per arribar al màxim nombre de futurs estudiants universitaris i pot tractar-se del punt de partida d'un conjunt de vídeos que facin de la universitat un escenari totalment accessible i inclusiu.

Nom de l'autor de contacte: Francisco José Novo Romera
 Adreça electrònica: frannovoromera@gmail.com
 Institució: Universitat de Barcelona

Marco analítico para definir el éxito académico de las mujeres con discapacidad en la universidad

Dra. Rosa María Díaz Jiménez

Profesora titular del Departamento de Trabajo Social y Servicios Sociales Universidad Pablo de Olavide de Sevilla

Mag. Marcela Ramírez Morera

Investigadora y docente de la Escuela de Trabajo Social Universidad de Costa Rica

Resumen de la comunicación

La presente ponencia presenta un modelo analítico para explorar las condiciones de éxito académico de las mujeres con discapacidad o diversidad funcional, el cual tiene cuatro dimensiones fundamentales para explicar el éxito académico de dicha población en el contexto universitario.

En relación con el método, se plantea un enfoque cualitativo que enfoca, como unidad de análisis, el proceso formativo de personas con diversidad funcional que alcanzan niveles de educación superior. Mediante entrevistas en profundidad semiestructuradas se alcanza a unidades de observación significativas al proceso de aprendizaje: la persona con discapacidad o diversidad funcional, la familia como apoyo o facilitadora, un o una docente y una compañera o compañero universitario. En este trabajo se aplica una prueba piloto desarrollada con dos casos: una mujer y un hombre que finalizaron una carrera universitaria en la Universidad de Costa Rica. Cada una con cuatro entrevistas a sus unidades de observación: la persona con discapacidad, un familiar que apoya la etapa educativa, un docente y un igual, coincidentes con los focos de discusión del análisis: ámbito personal, ámbito familiar, ámbito docente y grupos de pares, los cuales se apoyan en categorías y subcategorías, lo que permite la interacción dialógica para comprender el éxito académico.

Los resultados muestran que el éxito académico está vinculado con el ingreso, permanencia y finalización de los estudios universitarios. Además, intervienen la motivación personal, el tipo de apoyo del núcleo familiar, el cuerpo docente de primaria y secundaria, la inclusión en sistemas educativos regulares en el itinerario, la accesibilidad que presenta el entorno universitario y la presencia de sistemas financieros que contribuyen al apoyo económico para la continuidad de los estudios.

Palabras clave: discapacidad y educación superior, educación de las mujeres, excelencia académica, alumnado universitario

Programa de Tutoría Especial: la experiencia de apoyo académico a estudiantes con discapacidad en la Universidad de Brasilia – Brasil

Thaís Kristosch Imperatori
Regina Coeli Nascimento Silva

Universidad de Brasilia

Resumen de la comunicación

Este resumen presenta la experiencia de apoyo académico a los estudiantes con discapacidad de la Universidad de Brasilia - Brasil, por medio del Programa de Tutoría Especial (PTE) desarrollado por la Coordinación de Apoyo a las Personas con Discapacidad (PPNE). Teniendo en cuenta que los compañeros son una herramienta importante en el proceso de inclusión de estudiantes con discapacidad, se institucionalizó el PTE mediante la Resolución del Consejo de Enseñanza, Investigación y Extensión (CEPE, por sus siglas en portugués) n. 10/2007. Son objetivos del PTE ofrecer apoyo académico a los estudiantes; promover la inclusión en actividades académicas; y posibilitar una formación compatible con la perspectiva de sociedad inclusiva. La participación en el PTE ocurre mediante la solicitud del propio estudiante, respetando su autonomía, el cual indicará las disciplinas en que deseará el apoyo y los compañeros que actuarán como tutores. De acuerdo con la referida Resolución, los participantes pueden registrarse como voluntarios, con registro de créditos en el histórico escolar; o remunerados, que, además de créditos, también cobran beca de estudios. Cabe destacar que este apoyo se puede realizar de diferentes formas: apoyo en clase, auxilio en el desplazamiento en el campus, adaptación de materiales académicos y estudios compartidos. La definición de las actividades ocurre de forma individualizada, considerando la necesidad del estudiante, las disciplinas cursadas y las actividades evaluativas. Según los datos obtenidos en la evaluación final del PTE en 2018, entre las razones para la participación de los tutores están la experiencia, la amistad y la solidaridad. Respecto al rendimiento académico, se observa que el porcentaje de aprobación de las disciplinas por parte de aquellos estudiantes que tuvieron apoyo de un tutor especial es más grande que el de aquellos que no solicitaron la participación en el PTE o no consiguieron el apoyo de compañeros. La mayoría de los tutores también relata que hubo mejora en el desempeño académico y más motivación para los estudios. Se destaca que la relación construida entre el tutor y el tutorizado se basa en una experiencia de aprendizaje conjunto, que va más allá del conocimiento académico y abarca una formación comprometida con la inclusión, la diversidad y la ciudadanía. Así, se percibió la importancia de aprender

con la diversidad a través de la vivencia más cercana de la realidad de la persona con discapacidad y de la búsqueda por estrategias de accesibilidad. Entre los límites del PTE están la dificultad de encontrar tutores para algunas disciplinas, principalmente cerca del final del curso; el recelo de que los compañeros no se sientan preparados para trabajar con estudiantes con discapacidad; y la falta de disponibilidad de turnos para la realización de la actividad de tutoría. En conclusión, se nota el creciente interés de los estudiantes en participar del PTE, lo que demuestra el reconocimiento de la comunidad académica. Es importante destacar la creación de una red de apoyo que incluye a los tutores, a los demás compañeros, a los profesores, a la coordinación del curso y al PPNE, permitiendo la construcción de una cultura inclusiva y de acogida a las diferencias.

Nombre del autor/a de contacto: Thaís Imperatori
Dirección electrónica: thaisimperator@yahoo.com.br;
thaisimperator@unb.br
Institución: Universidad de Brasilia

Universidad universal ¿desafío o desatino? ¿Tiene sentido una universidad universal?

María Concepción Pérez Gutiérrez
Guadalupe Cantarero García

Universidad CEU San Pablo

Resumen de la comunicación

A aproximadamente un 1 % de la población española se le reconoce alguna discapacidad intelectual o del desarrollo,¹ mientras que su porcentaje no llega al 0,4 % en la universidad.²

Considerando los prejuicios sobre discapacidad intelectual de la sociedad, que se siente cómoda estereotipando («todos los gordos son simpáticos»),³ resulta hasta sorprendente ese 0,4 %; simplemente se asume que «la universidad no es para ellos». Aunque se ha interiorizado la pertinencia del diseño adaptado a personas con discapacidad motora o sensorial (incluido en normativa), el diseño universal aún está lejos de normalizarse. Es imprescindible convivir con personas con discapacidad intelectual para que prejuicios y estereotipos desaparezcan.

La discapacidad intelectual se expresa en la relación con el entorno. Depende tanto de la propia persona como de las barreras u obstáculos que tiene alrededor. Si logramos un entorno más fácil y accesible, las personas con discapacidad intelectual tendrán menos dificultades, y su discapacidad parecerá menor.³

Resulta atractiva la etimología de la palabra «universidad», del latín, *universitas*, ‘universalidad, totalidad’, ¿podría la universidad, respondiendo a esta vocación «universal, integral» convertirse en motor y apoyo para alcanzar la necesaria normalización de la discapacidad intelectual?

El título propio en Consultor de Accesibilidad Universal dirigido a jóvenes con discapacidad intelectual impartido el curso académico 2018/2019 en la Universidad CEU San Pablo⁴ resultó positivo en dos sentidos:

- Los estudiantes con discapacidad no solo adquirieron conocimientos y competencias (que les habilitan para ejercer una profesión), sino que también disfrutaron la experiencia universitaria, como parte de su transición a la vida adulta.
- Para los estudiantes de grados, posgrados, profesores y personal de servicio, ha resultado revelador convivir con personas con discapacidad intelectual. La mayoría (72%) no habían tenido antes una oportunidad similar.

La clave del éxito, además de estar en las personas que colaboraron en el proyecto, radicó en el diseño del programa (contenidos y manera de impartirlos). Se integraron en el plan de estudios un 40% de sesiones inclusivas, que implicaban aulas compartidas en actividades concretas de asignaturas adscritas a diversos grados y cursos de la universidad, en las que se establecían objetivos claros para todos los participantes.

Hubiera resultado desatinado ofrecer un título vacío de contenido, haber mezclado estudiantes en actividades sin un objetivo claro para todos, o haber admitido a jóvenes con discapacidad intelectual sin suficiente motivación, de ahí la necesidad de seleccionar (¿acaso se espera que alguien que quiere ser abogado estudie motivado un grado en Física?).

El desafío estriba en diseñar programas específicos en la universidad pensando en el interés y el perfil de personas concretas (también con discapacidad intelectual), para ayudarlas a convertirse en la mejor versión de ellas mismas y a formarse como piezas del engranaje de la sociedad. La universidad puede ser universal..., ¿debe serlo o carece de sentido que integre estos títulos propios?

Nombre del autor/a de contacto: María Concepción Pérez Gutiérrez
Dirección electrónica: cperez.eps@ceu.es
Institución: Universidad CEU San Pablo

-
1. Website Plena Inclusión.
 2. IV Estudio sobre Universidad y Discapacidad. Fundación Universia.
 3. Prejuicios, Juicios e Inclusión. Ponencia. Antonio Guerra 2017.
 4. Financiado por Fundación ONCE y Fondo Social Europeo. Diseñado para formar consultores ayudantes de proyecto expertos en accesibilidad universal.

Disseny i millora dels serveis d'inclusió universal en l'entorn universitari

Irene Josa Culleré

Departament d'Enginyeria Civil i Ambiental
Universitat Politècnica de Catalunya

Carles Farré Tost

Departament d'Enginyeria de Serveis
i Sistemes d'Informació
Universitat Politècnica de Catalunya

Didac Ferrer Baladas

Gabinet d'Innovació i Comunitat
Universitat Politècnica de Catalunya

Immaculada Gálvez Carrillo

Departament de Matemàtiques
Universitat Politècnica de Catalunya

Lidia Montero Mercade

Departament Estadística i Investigació Operativa
Universitat Politècnica de Catalunya

Itziar Pobes Gamarra

We Question Our Project

Montserrat Vilalta Porta

Gabinet d'Innovació i Comunitat
Universitat Politècnica de Catalunya

Resum de la comunicació

Cadascú és únic a la seva manera i és necessari acceptar aquesta diversitat i fer-ne un ús positiu. A la universitat és important que s'ofereixin serveis educatius propicis per a l'aprenentatge i adequats per a cada estudiant. Això pot permetre no només millorar el procés d'aprenentatge dels estudiants amb necessitats educatives especials i/o discapacitats, sinó també fomentar la millora d'un servei de cara a tots els col·lectius implicats.

Basant-se en aquesta filosofia, la Universitat Politècnica de Catalunya va impulsar la creació d'un grup de treball per analitzar i millorar els serveis d'inclusió existents i/o dissenyar-ne de nous. El grup de treball va estar compost per membres voluntaris de la comunitat universitària i va incloure deu estudiants, deu membres del personal docent investigador (PDI) i deu membres del personal d'administració i serveis (PAS).

Dit això, el principal objectiu d'aquesta comunicació és, en primer lloc, donar a conèixer el procés desenvolupat a la Universitat Politècnica de Catalunya per a la millora dels serveis d'inclusió que s'ofereixen als estudiants amb discapacitat i/o necessitats educatives especials, tant de grau com de màster; en segon lloc, es pretén visualitzar els resultats obtinguts i els casos d'èxit, per tal que pugui servir com a model per a altres institucions que busquin millorar els seus serveis d'inclusió.

La metodologia emprada es basa en el mètode de disseny de serveis, que consta de quatre fases principals. En primer lloc, s'analitzen les experiències, els valors i les pràctiques dels diferents col·lectius universitaris en relació amb els estudiants amb discapacitats i/o necessitats educatives especials. Aquesta anàlisi és qualitativa i es duu a terme mitjançant entrevistes; en el cas del present estudi, es van entrevistar dotze estudiants amb discapacitat i/o necessitats educatives especials, disset PDI i tretze PAS. En segon lloc, s'analitzen els resultats de les entrevistes mitjançant diferents models que són útils a l'hora d'identificar i classificar possibles oportunitats de millora. En tercer lloc, es creen prototips de les oportunitats de millora identificades. En el cas d'aquest estudi, es van escollir: 1) informació sobre els serveis d'inclusió que es dona el dia de la matrícula; 2) adaptació d'exàmens; 3) formació als professors per tal de donar suport a estudiants amb discapacitats o necessitats especials; 4) sistema d'informació amb dades individualitzades per a estudiants amb discapacitats o necessitats educatives especials; i 5) incorporació a la normativa acadèmica general d'aspectes relacionats amb l'educació inclusiva. L'última fase del procés de disseny és iterativa i comporta modificar els prototips fins que el servei és òptim.

Els resultats del procés de disseny del servei es van començar a implementar el segon semestre del curs 2018-2019 i estaran implementats en la seva totalitat el curs 2019-2020. En la present comunicació s'exposaran, a part dels detalls del procés dut a terme, les dificultats trobades i altres conclusions sobre la implementació del nou servei d'inclusió universitari.

Nom de l'autora de contacte: Montserrat Vilalta Porta
Adreça electrònica: montserrat.vilalta@upc.edu
Institució: Universitat Politècnica de Catalunya

Salud mental y universidad

Hacia una educación inclusiva y personalizada: revisión sistemática de la literatura internacional

María Gloria Gallego-Jiménez

Universidad Internacional de la Rioja

Alba García-Barrera

Universidad a Distancia de Madrid

Resumen de la comunicación

Este estudio pretende conocer si la noción de educación personalizada se relaciona con los principios de la educación inclusiva en la literatura internacional disponible para su consulta en la base de datos ERIC. Para ello, se llevó a cabo una revisión sistemática de artículos de revistas revisados por pares y publicados a partir del año 2010 con texto completo disponible que incluyeran, por una parte, el término *personalized learning* y por otra el término *personalized education*, ambos ligados al descriptor *individualized instruction*. Los resultados obtenidos a partir de ambas búsquedas se unificaron, ofreciendo un total de 31 trabajos, que se analizaron con el objeto de averiguar si los autores que mencionaban la educación personalizada en sus escritos la vinculaban de algún modo con los principios y fines de la educación inclusiva. Sin embargo, y pese a su relación prácticamente intrínseca, en los hallazgos del presente estudio no se aprecia un notable vínculo entre ambos conceptos. Es más, se ha evidenciado una falta de unanimidad de criterios al abordar dicha temática y solo dos artículos centran la inclusión en la universidad, lo cual dificulta la puesta en marcha de investigaciones que ayuden al avance científico en esta materia.

Nombre del autor/a de contacto: María Gloria Gallego-Jiménez
Dirección electrónica: gloriagallegojimenez@gmail.com
Institución: Universidad Internacional de la Rioja

Accessibilitat desapercebuda i disseny universal per aconseguir una millor qualitat de vida de tothom

Enrique Rovira-Beleta Cuyás

UIC Barcelona – Universitat Internacional de Catalunya

Resum de la comunicació

Els arquitectes, tècnics, dissenyadors i professionals relacionats amb l'entorn on vivim, tenim, quan desenvolupem espais, carrers, platges, edificis, habitatges, elements, productes, serveis, mitjans de transport públic, sistemes de comunicació/informació, noves tecnologies i aplicacions, pàgines web, etc., la responsabilitat de projectar-les, construir-les, dissenyar-les o fabricar-les perquè la nostra qualitat de vida millori, tinguem les nostres capacitats limitades o no.

Especialment amb l'*envelliment* de la població en aquest segle XXI, s'ha d'aconseguir millorar l'autonomia i la independència de les persones. Per això considero que ha d'existir una matèria transversal en tots els estudis universitaris, que estudiï i analitzi l'*accessibilitat*, pensada també per a persones amb discapacitats motores, sensorials i/o cognitives, i/o persones amb mobilitat/comunicació reduïda temporal. I crec que en aplicar-la millorarà sens dubte la qualitat de vida de tots els ciutadans.

Per aconseguir que el que ens envolta sigui *accessible* de manera normalitzada i d'ús habitual per a tothom, sense dissenys «especials» per a persones amb capacitats diferents, cal incorporar l'*accessibilitat de manera desapercebuda*, sense haver de modificar els dissenys originals, sinó només en moltes ocasions realitzant petits retocs o canvis, si cal aplicant «ajustos raonables», perquè així el cost econòmic d'aquestes actuacions sigui baix o nul, i els diferents professionals tinguin una actitud positiva per incorporar-les, atès que no modifiquen la seva idea.

Cal dominar els detalls de l'*accessibilitat* pel que fa a les mesures, els requeriments i les característiques, per aconseguir la màxima autonomia de les diferents persones amb discapacitats. I en incloure aquestes actuacions en el disseny de les nostres ciutats, tota la població i els seus visitants les valoraran molt més, ja que aquestes solucions accessibles seran molt més còmodes, fàcils d'utilitzar i segures per a tothom.

Cal saber dissenyar utilitzant tots els sentits de l'ésser humà, per la qual cosa farem ús de colors, textures, sons, olors, canvis de llum o de calor, etc. Això i el sentit comú de cada professional ens permetran crear *ciutats més accessibles de manera desapercebuda com una marca de qualitat per a tota la ciutadania*, atès que el que és accessible és sempre molt més fàcil d'utilitzar.

Cal potenciar el *control de qualitat de l'accessibilitat* en les diferents normatives i regulacions dels fabricants i professionals relacionats amb el disseny de tot el nostre entorn, així com incloure aquesta matèria o assignatura també en els estudis primaris i secundaris, per tal que tota la ciutadania compregui com es mou una persona ambulant amb bastons o en cadira de rodes, com són comprensibles els recorreguts o els missatges escrits per a persones cegues, o com s'orienten i es comuniquen les persones sordes i les persones cognitives; i a la vegada tothom descobreixi «les capacitats de les persones amb discapacitat» i que «l'accessibilitat no és solament una necessitat per a les persones amb necessitats especials, sinó un avantatge per a tots els ciutadans».

Nom de l'autor de contacte: Enrique Rovira-Beleta Cuyás
 Adreça electrònica: enrique@rovira-beleta.com
 Institució: UIC Barcelona – Universitat Internacional de Catalunya

El profesorado universitario como pieza clave para la permanencia y el éxito del alumnado con discapacidad

Anabel Moriña

Universidad de Sevilla

Inmaculada Orozco

Universidad de Sevilla

Marta Sandoval

Universidad Autónoma de Madrid

Noelia Melero

Universidad de Sevilla

Ana Domenech

Universidad de Cádiz

Víctor-Hugo Perera

Universidad de Sevilla

Resumen de la comunicación

El profesorado es una pieza clave en la permanencia y el éxito de los estudiantes con discapacidad en la universidad. Este debe estar abierto a la formación permanente, a erigir un cambio actitudinal hacia las formas de enseñar e implementar innovaciones en estrategias que le permitan plantear su práctica desde una mirada inclusiva (Moliner, Yazzo, Niclot, y Philippot, 2019).

Esta comunicación presenta las recomendaciones que 119 docentes universitarios de distintas áreas de conocimiento, que desarrollan una pedagogía inclusiva, dan a otros colegas para planificar y poner en práctica acciones que incluyan al alumnado con discapacidad. Los resultados de esta comunicación están basados en un proyecto de investigación más amplio financiado por el Ministerio de Economía y Competitividad «Pedagogía inclusiva en la universidad: narrativas del profesorado (ref. EDU2016-76587-R)». En el estudio se analizan las creencias, los conocimientos, los diseños y las acciones del profesorado universitario que desarrolla una pedagogía inclusiva. En esta comunicación nos centramos en la primera fase de la investigación, exclusivamente en dos dimensiones: diseños y acciones. En concreto, nos preguntamos: ¿Qué recomendaciones hacen los docentes que desarrollan una pedagogía inclusiva para planificar y poner en práctica acciones para que el alumnado con discapacidad pueda aprender y participar?

En el proceso de reclutamiento, los participantes fueron seleccionados a partir de sus estudiantes con discapacidad. En este proceso mediaron los diferentes servicios de apoyo a la discapacidad de las universidades de distintas áreas geográficas de España. El personal de estos servicios ofreció la información del proyecto al alumnado con discapacidad para que se escucharan sus voces y nominaran voluntariamente al profesorado que estaba desarrollando una pedagogía inclusiva.

Los datos de esta primera fase fueron recogidos mediante una entrevista individual semiestructurada. La información fue transcrita y analizada a través de un sistema de categorías y códigos inductivo que permitió dar sentido a la información recogida.

Los resultados revelaron cinco recomendaciones: conocer y escuchar al estudiante y sus necesidades derivadas de la discapacidad; tener un perfil docente caracterizado por ser facilitador, empático y afectivo; plantear un currículum universal, accesible, flexible y abierto; tener a estudiantes con discapacidad en las aulas como oportunidad y responsabilidad docente; e informarse y formarse.

El profesorado universitario que desarrolla una pedagogía inclusiva recomienda a otros colegas que, sobre todo, se detengan para conocer y escuchar al estudiante con discapacidad y así llegar a comprender cuáles son sus necesidades reales. Asimismo, consideran que hay que facilitar los procesos educativos y ver la discapacidad como una oportunidad para repensar las acciones docentes. El análisis realizado incluye una serie de recomendaciones que puede ser una píldora formativa para que otros docentes apuesten por unas planificaciones y prácticas más democráticas, justas e inclusivas.

Referencias

- Moliner, O., Yazzo, M. A., Niclot, D., y Philippot, T. (2019). Universidad inclusiva: percepciones de los responsables de los servicios de apoyo a las personas con discapacidad. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*, 21, e20, 1-10. doi:10.24320/redie.2019.21.e20.19

Nombre del autor/a de contacto: Anabel Moraña
 Dirección electrónica: anabelm@us.es
 Institución: Universidad de Sevilla

La síndrome de Gilles de la Tourette i les implicacions educatives universitàries

Ramon Pujades i Beneit

Associació Tourette Catalunya

La síndrome de Gilles de la Tourette és un trastorn neurològic (no psiquiàtric) que es caracteritza per tenir tics nerviosos motors i vocals crònics. No és una malaltia mental, ni és degenerativa ni encomanadissa. No té tractament farmacològic eficaç, però sí tractaments pal·liatius força eficients de tipus cognitivoconductuals. Aquest trastorn sovint va acompanyat d'altres condicions associades, principalment el trastorn per dèficit d'atenció amb hiperactivitat o sense (TDA/H) i el trastorn obsessivocompulsiu (TOC), entre altres de menor presència. Aquestes condicions associades sovint són més discapacitants que la mateixa síndrome de Gilles de la Tourette. Per tant, necessiten un tractament específic.

Tot i que les persones afectades acostumen a tenir un coeficient intel·lectual alt o molt alt, presenten dificultats de tipus acadèmic: lectura penosa, escriptura distorsionada, lentitud... Una altra font de dificultats són les relacions socials inadequades, degudes a la desinformació de companys i/o professorat. No obstant això, són candidates a assolir un raonable i fins i tot excel·lent èxit acadèmic. Cal recordar, però, que no hi ha dues persones afectades que necessitin les mateixes adaptacions. Cada persona té el seu propi quadre de dificultats i se li han d'aplicar les adaptacions pertinents per a cada necessitat. Cal tenir present que l'evolució d'aquest trastorn està descrita pels principals estudis com a minvant a partir de la tardoadolescència. Per tant, no és infreqüent que les persones afectades presentin una millora progressiva. Aquest fet no priva que en alguns casos aquesta millora no es produeixi.

Els principals recursos per fer front a aquesta situació són, en primer lloc i principalment, la *informació* al professorat i als companys sobre la naturalesa de la síndrome de Gilles de la Tourette (ST) i les dificultats que acostumen a aparèixer. Després caldrà buscar les adaptacions més apropiades per a cada dificultat específica. Solen ser molt útils els informes procedents dels centres d'educació secundària i les estratègies que els mateixos afectats proposin, atès que ja aporten experiència des de secundària. Les adaptacions han de ser, doncs, personalitzades. Proposem un protocol per seguir en el marc universitari basat en el de l'Associació Nord-americana de la ST. Les més comunes acostumen a ser enregistrar les classes si els tics són molestos per a qui els pateix i/o per a l'entorn, fer els exàmens en un lloc solitari, enregistrar els informes orals i utilitzar l'ordinador per als problemes d'escriptura, entre molts d'altres. El *Catàleg d'adaptacions* de la Dra.

Susan Conners ofereix propostes diverses segons la gravetat i/o especificitat dels trastorns.

Referències bibliogràfiques

- Conners, S. *Catalog of accommodations for Students with Tourette Syndrome, Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Obsessive Compulsive Disorder (2005)*. Nova York: Tourette Syndrome Association. Disponible en línia a: http://tourettealliance.org/wpcontent/uploads/2016/05/Accommodation_E125.pdf.
- Conners, S. (2011). *The Tourette Syndrome i OCD Checklist*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Fernández Álvarez, E. (2004). *Entender los tics*. Barcelona: Medici.
- Pujades i Beneit, R. (2019). *La síndrome de Gilles de la Tourette i la seva incidència en els processos educatius escolars a Catalunya*. Barcelona: Horsori.
- Robertson, M. (2010). *El síndrome de Tourette*. Madrid: Alianza.

Nom de l'autor de contacte: Ramon Pujades i Beneit
 Adreça electrònica: rpujades@gmail.com
 Institució: Associació Tourette Catalunya

Increment de l'atenció a l'alumnat amb dificultats de l'aprenentatge, trastorns mentals i problemàtiques emocionals

Marisa Vázquez
 Laura Amado Luz
 M. Teresa Signes
 Marina Fernández

Universitat Abat Oliba-CEU

Resum de la comunicació

L'objectiu de la comunicació és mostrar l'augment d'atenció a l'estudiantat universitari amb dificultats d'aprenentatge, situacions de complexitat que reverteixen en l'estat emocional o trastorns mentals. Els casos atesos pel Servei d'Atenció Psicològica (SAP) de la Universitat Abat Oliba-CEU així ho indiquen. Els registres dels últims cinc anys evidencien aquest augment, la qual cosa representa un gran repte per a l'alumnat, el professorat i el mateix SAP.

Per una banda, aquesta realitat és el resultat de l'esforç que realitzen els centres educatius de formació secundària en matèria d'inclusió educativa i d'orientació acadèmica. És per això que es fa necessari comptar amb la col·laboració de serveis sanitaris gratuïts o de baix cost que atenguin l'alumnat que presenta aquestes problemàtiques.

Nom de l'autora de contacte: Marisa Vázquez Martínez
 Adreça electrònica: mvazquezm@uao.es
 Institució: Universitat Abat Oliba-CEU

Inclusión de estudiantes con discapacidad en el grado de Ciencias de la Actividad Física y Deportes. El caso de un estudiante con pluridiscapacidad y Trastorno del Espectro Autista en el INEFC

María José Montilla Reina

Servicio de Atención a Estudiantes con Necesidades Educativas Específicas (SAENEE). Instituto Nacional de Educación Física de Cataluña (INEFC) Universidad de Barcelona (UB)

Eneko García de Mendoza Esteban

Instituto Nacional de Educación Física de Cataluña (INEFC) Universidad de Barcelona (UB)

Resumen de la comunicación

La inclusión de estudiantes con discapacidad en estudios superiores está siendo objeto de estudio desde hace unos años. En las universidades españolas, las personas con discapacidad solo representan el 1,3% (Roldan & Reina, 2018), se decantan por estudios de ingenierías o artes y humanidades; menos por ciencias. En la Universidad de Barcelona, el 96,8% necesita más años para finalizar los estudios y únicamente el 28% los acaba (Alegre & Vallés, 2017). Con esta realidad, el Instituto Nacional de Educación Física de Cataluña (INEFC) creó el Servicio de Atención a Estudiantes con Necesidades Educativas Específicas (SAENEE) para garantizar la igualdad de oportunidades.

Presentamos la experiencia de un estudiante de primer curso de grado de Ciencias de la Actividad Física y Deportes (CAFE), con discapacidad del 91%, con pérdida visual y auditiva progresivas y Trastorno del Espectro Autista (TEA). Se realizaron entrevistas con el estudiante, con el profesorado y con el personal de administración y servicios (PAS) para detectar las barreras y proponer ajustes razonables para su participación y progreso.

En las pruebas de aptitud personal (PAP) previas a los estudios, se realizaron ajustes antes y durante las pruebas. Se elaboró un informe con los ajustes más relevantes y se acompañó al estudiante para que conociese a los miembros del PAS y el profesorado; se implicó a sus compañeros y compañeras para disminuir las barreras para su inclusión; y se mantuvo una entrevista mensual con el estudiante para ir reajustando las propuestas.

Se llevaron a cabo diversos ajustes materiales y técnicos para facilitar el seguimiento normal de las clases del estudiante y compensar sus dificultades sensoriales.

Sin embargo, las mayores dificultades para este estudiante no se debieron a la disminución sensorial, sino a su condición de autista; las situaciones de masificación dificultaron la comunicación y las relaciones sociales con los compañeros y compañeras, dentro y fuera de las clases. Se le asignó una estudiante de apoyo, para facilitar la relación con los compañeros y compañeras, entre otras funciones, acción que contribuyó a mejorar ligeramente la situación, aunque no la solucionó.

Como conclusiones, destacamos la importancia del SAENEE para garantizar el progreso de este estudiante; hacer seguimiento constante para reajustar las medidas; involucrar al profesorado y al PAS y, sobre todo, a compañeros y compañeras; y establecer una red de apoyos naturales para combatir el aislamiento y la soledad (Vilalta, López, Montero, Mampel, & Gracia, 2018). Seguiremos trabajando en esa línea en el futuro.

Referencias bibliográficas

- Alegre, A., Vallés, A., & Joan, M. (2017). El progrés acadèmic dels estudiants amb discapacitat en la Universitat de Barcelona. *Observatori de l'Estudiant Vicerectorat d'Estudiants i Política Lingüística*. Recuperado de: <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/118593/1/Informe%20Universitat%20i%20Inclusió.pdf>
- Moneo, B. A., & Anaut, S. (2017). Inclusión del alumnado con discapacidad en los estudios superiores. Ideas y actitudes del colectivo estudiantil. *Revista Española de Discapacidad*, 5(1), 129-148. doi: <https://doi.org/10.5569/2340-5104.05.02.07>
- Vilalta, M., López, D., Montero, L., Mampel, S., & y Gracia, M. (2018). Meetup de inclusión: programa de orientación para estudiantes con Trastorno del espectro autista en la Universidad Politécnica de Catalunya. *Libro de actas IV Congreso Internacional Universidad y discapacidad. La Universidad como motor de cambio para la inclusión* (pp. 54-65). Madrid. ISBN: 978-84-88934-51-2.

Nombre del autor/a de contacto: María José Montilla Reina

Dirección electrónica: mmontillar@gencat.cat

Institución: Instituto Nacional de Educación Física de Cataluña, centro de Barcelona

Creació d'una *mHealth* per a l'accés universitari: una oportunitat per a les persones amb diagnòstic de trastorn de l'espectre autista?

Autor: David Garcia Sánchez

Tutora: Rosa Pérez Álvarez

Escola Universitària d'Infermeria i Teràpia Ocupacional (EUIT), adscrita a la Universitat Autònoma de Barcelona

Resum de la comunicació

Durant l'adolescència el jovent s'enfronta a la sovint difícil decisió de plantejar-se opcions sobre el seu futur laboral i/o acadèmic. Els adolescents amb trastorn de l'espectre autista (TEA) presenten barreres d'autonomia en la presa de decisions. Per tal d'evitar possibles desajustos emocionals i adaptatius en l'etapa preuniversitària, s'ha comprovat que les intervencions especialitzades dels tutors i professionals sanitaris ajuden a construir aquest apoderament i a millorar així l'accés universitari.

La salut digital o *eHealth*, que ha estat reconeguda per l'Organització Mundial de la Salut (OMS), presenta l'avantatge que permet obtenir eficiència, té la capacitat d'apoderar els ciutadans i permet processos educatius.

L'objectiu d'aquest treball de fi de grau és avaluar si una aplicació mòbil, que integraria l'àmbit acadèmic i la tecnologia *mHealth*, seria pertinent per tal d'acompanyar i donar suport a l'alumnat de segon de batxillerat amb TEA que vulgui i/o pugui accedir a la universitat.

Com a metodologia es va emprar l'anàlisi qualitativa i es va fer servir l'entrevista semiestructurada a agents clau: quatre professionals de la salut de l'àmbit de la salut mental i dos de l'àmbit de la *eHealth*, dos professionals de la unitat pedagògica del servei d'acollida i integració de l'alumne amb diversitat funcional de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), tres familiars d'adolescents i un adolescent amb diagnòstic de TEA.

Els resultats obtinguts a través de l'anàlisi del contingut mostren que totes les persones participants van trobar necessària la creació d'una *mHealth* per a aquesta finalitat. Les persones entrevistades van identificar les necessitats per a cada un dels blocs temàtics analitzats que formen part de la creació d'una *mHealth*, que són: accessibilitat, continguts, interoperabilitat, xarxes socials i seguretat i privacitat.

Finalment, podem arribar a la conclusió que la creació d'una aplicació mòbil per facilitar l'acompanyament durant l'accés a la universitat als adolescents amb diagnòstic de TEA, no és només pertinent, sinó que és necessària per fomentar la seva inclusió dins el món acadèmic. L'anàlisi dels diferents agents implicats en aquesta etapa ha

demonstrat que reduiria la desigualtat a la qual s'enfronten aquestes persones en aquesta etapa vital, on poden mostrar les seves capacitats intel·lectuals si es garanteix l'acompanyament psicosocial.

Les *mHealth* són eines facilitadores que fomenten l'autonomia de les persones amb TEA i les ajuden a assolir els seus objectius, en aquest cas integrant l'àmbit acadèmic i el de salut. Per tant, cal investigar en la línia de la creació i aplicació de les noves tecnologies com a productes sanitaris de qualitat.

Referències bibliogràfiques

- Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The Lancet*, 392(10146), 508-520.
- Organització Mundial de la Salut [OMS] (2005). *Cibersalut* [en línia]. 58a Assemblea Mundial de la Salut, 16-25 maig 2005, Ginebra (Suïssa). Ginebra: OMS. Resolució WHA58.28. Disponible en línia a: http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA58/WHA58_28-sp.pdf.
- Silano, M. F. (2014). La Salud 2.0 y la atención de la salud en la era digital. *Revista Médica de Risaralda*, 20(1), 41-46.
- Guia bàsica de recomanacions pel desenvolupament d'apps de salut i atenció social (2018). Barcelona: Fundació TIC Salut Social. Disponible en línia a: <https://ticsalutsocial.cat/recursos/mhealth/guia-basica-de-recomanacions-pel-desenvolupament-dapps-de-salut-i-atencio-social/>.

Nom de l'autor de contacte: David Garcia Sánchez

Adreça electrònica: davidgarsanchez@gmail.com

Institució: Escola Universitària d'Infermeria i Teràpia Ocupacional (EUIT), adscrita a la Universitat Autònoma de Barcelona

Support for Students with Special Needs within the framework of the ESF Project

Lukasova, Jana

Information and Counselling Centre
University of West Bohemia, Czech Republic

Abstract

The subject of the presentation is the introduction of the ESF (European Social Fund) project, within which employees of the Information and Counselling Centre of the University of West Bohemia in Pilsen, Czech Republic aim to create a more accessible and higher-quality learning environment for students with special needs, and to fully support equal opportunities and an open-minded environment for all persons, within and beyond the field of education.

The ESF project's duration is from 07/2017 to 06/2020. It covers eight key activities and 41 sub-activities, in which the entire University of West Bohemia participates. Within the ESF project the Information and Counselling Centre targets two main groups: students with specific educational needs (including students from ethnic minorities and with socio-economic disadvantages), and academics participating in counselling. Its activities are especially related to the development and innovation of consultancy services, to increasing consultants' competencies, and especially to the establishment of systems of support and motivation to help students with special needs (including applicants for study) to decrease their rate of failure in study.

The presentation will be based on results and examples of the implementation of particular activities. As the project is now approximately two-thirds complete, the presentations will review not only the results achieved so far but also the other planned activities and objectives.

In addition to the introduction of the ESF project, the aim of this presentation is to provide examples of good practice related to students with special needs in the university environment, as well as to share experiences and contacts.

Name of contact author: Jana Lukasova

E-mail: lukasovj@rek.zcu.cz

Institution: Information and Counselling Centre of the University of West Bohemia, Pilsen, Czech Republic

Avaluació de l'accessibilitat per a persones amb baixa visió dels gràfics estadístics dels llocs web de les universitats públiques catalanes

Rubén Alcaraz Martínez

Departament de Biblioteconomia,
Documentació i Comunicació Audiovisual
Universitat de Barcelona

Mireia Ribera Turró

Departament de Matemàtiques i Informàtica
Universitat de Barcelona

Toni Granollers Saltiveri

Departament d'Informàtica i Enginyeria Industrial
Universitat de Lleida

Resum de la comunicació

Justificació

Els gràfics estadístics permeten visualitzar dades d'una manera més eficient que altres formats, com ara les taules. El sistema educatiu considera la necessitat que els estudiants assoleixin competències relacionades amb la interpretació i la creació de gràfics. La recerca i el periodisme són altres àmbits on els gràfics tenen una presència important i que justifiquen la necessitat de fer-los accessibles per garantir l'accés de les persones discapacitades a aquests sectors clau de la societat.

Els processos d'avaluació de la qualitat de les titulacions universitàries han significat la posada en obert d'un conjunt d'indicadors en forma de gràfics en els webs de les universitats: estadístiques que orienten els estudiants sobre quin centre i quin ensenyament poden triar.

En el període 2012-2016 el nombre d'estudiants discapacitats matriculats a les universitats catalanes s'ha incrementat un 1.341,67 %. La bibliografia recull diferents treballs centrats en l'accessibilitat de les persones cegues o amb poca resta de visió, als gràfics, però no aborda el cas específic dels usuaris amb baixa visió, fet que contribueix a marginar un col·lectiu que representa el 97 % de les persones discapacitades visuals del món.

Darrerament, a Europa i Espanya s'han realitzat importants avenços legislatius en matèria d'accessibilitat informàtica, com la Directiva (UE) 2019/882 i el Reial decret 1112/2018. Tanmateix, encara queda molt marge de millora quant al compliment de les normatives aplicables en el context universitari. L'accessibilitat dels gràfics estadístics per a persones amb baixa visió implica diferents consideracions no abordades per les directrius interna-

cionals, que se centren fonamentalment en les persones cegues i en l'ús d'alternatives textuais o taules, solucions amb les quals l'usuari amb baixa visió perd la possibilitat de gaudir dels beneficis de la visualització pel que fa a l'eficiència en la percepció i comprensió de les dades.

Metodologia

Amb l'objectiu de determinar el nivell d'accessibilitat dels gràfics estadístics dels webs de les universitats, s'ha desenvolupat una eina d'avaluació específica basada en heurístiques.

La mostra està formada per dues universitats públiques de diferents magnituds (UB i UdL) i pels webs EUC i Winddat de l'AQU, llocs de referència per a moltes universitats que enllacen amb els seus gràfics. De cada web s'ha analitzat una pàgina representativa dins dels apartats d'informació sobre els processos del MVMSA.

La unitat de valoració considerada és la pàgina completa. En el cas de pàgines amb diversos gràfics, s'han analitzat tots i s'ha realitzat la mitjana de les puntuacions obtingudes. La recollida de dades s'ha realitzat durant el mes de setembre de 2019.

Resultats i treball futur

Cap dels webs analitzats presenta gràfics que es puguin considerar accessibles per al col·lectiu objecte d'estudi. Els principals problemes són l'ús del color, l'accés a través del teclat i l'absència d'alternatives textuais.

Com a principal línia de treball, una vegada consolidada la metodologia, s'ampliarà la mostra per obtenir un resultat més representatiu de l'estat de l'accessibilitat dels gràfics estadístics als webs de les universitats. La metodologia serà aplicable a altres àmbits, com la docència o la recerca. També es treballa per proposar una guia per a l'elaboració d'aquest tipus de contingut.

Nom de l'autor de contacte: Rubén Alcaraz Martínez
Adreça electrònica: ralcaraz@ub.edu
Institució: Universitat de Barcelona

Mapathon: una nova plataforma de diagnòstic col·laboratiu de l'accessibilitat promoguda des de la universitat i oberta a tothom

Didac Ferrer-Balas
Fran Mañez
Montserrat Vilalta
Pere Losantos

Universitat Politècnica de Catalunya

Resum de la comunicació

Una Mapathon és una activitat col·laborativa de curta durada (màxim tres hores) que permet recollir informació sobre l'accessibilitat d'un espai determinat a través de la participació d'un grup nombrós que geolocalitza punts clau en un mapa, ajudat de tecnologia. Els resultats són visibles en temps real en un mapa.

S'hi participa en grups de cinc persones, que fan un recorregut per detectar i ubicar a través del mòbil els punts clau d'un espai acotat.

Des del Pla d'Inclusió de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) s'ha promogut l'ús d'aquesta metodologia per assolir tres objectius:

- Sensibilitzar i formar la comunitat de la UPC sobre l'accessibilitat per avançar cap a la universitat inclusiva.
- Fer avançar l'ús d'eines GIS per millorar l'accessibilitat (Mapathon com a prototip replicable per altres organitzacions).
- Recollir informació clau d'accessibilitat del campus i comprometre'ns públicament per resoldre els punts crítics.

Després de dues proves pilot en espai urbà (districte de les Corts) i al Campus Nord, en les quals han participat més de cent cinquanta persones en total, s'ha validat la utilitat de l'activitat i s'ha aconseguit provocar nombroses millores per als usuaris. Per aquest motiu, s'ha desenvolupat una eina que faciliti l'organització de Mapathons d'accessibilitat i ajudi a fer molt més visible i participativa la necessitat de les millores d'accessibilitat. Lligada amb la política de responsabilitat social de la UPC, es presenta una eina-web TIC gratuïta i d'ús en autoservei que podrà utilitzar qualsevol escola, universitat, entitat o institució que vulgui organitzar la seva Mapathon.

Nom de l'autor de contacte: Didac Ferrer-Balas
Adreça electrònica: didac.ferrer@upc.edu

Claves para el cambio hacia la universidad inclusiva: perspectivas del profesorado de Ciencias Sociales y Jurídicas

Arecia Aguirre

Universidad Jaime I

Rosa López-Gavira

Víctor M. Molina

Beatriz Morgado

Nieves Sánchez

Universidad de Sevilla

Resumen de la comunicación

Durante las últimas décadas y de forma particular en la educación superior, hemos observado un movimiento político y educativo dirigido a hacer de ella un espacio más inclusivo. En este espacio, el profesorado actúa como un agente esencial, por lo que analizar sus creencias, actitudes y acciones ayuda a conocer el contexto y los procesos sobre los que se tiene que actuar para mejorar la inclusión.

En esta comunicación presentamos los resultados del proyecto de investigación «Pedagogía inclusiva en la universidad: Narrativas del profesorado» (MINECO, EDU2016-76587-R, IP. Anabel Moriña). Esta investigación persigue estudiar las creencias, conocimientos, diseños y acciones del profesorado universitario que desarrolla una pedagogía inclusiva. Todo ello a través de un diseño cualitativo con entrevistas semiestructuradas como principal instrumento de recogida de datos. La información fue analizada mediante un análisis de datos cualitativo progresivo a través de un sistema de categorías y códigos creado de manera inductiva, que permitió dar sentido a la información recogida.

De manera más concreta, en esta comunicación nos centramos en analizar las opiniones y experiencias de 25 profesores del área de Ciencias Sociales y Jurídicas pertenecientes a diferentes universidades españolas, sobre tres aspectos clave en el desarrollo de una educación inclusiva: la necesidad de formación en discapacidad e inclusión educativa; la importancia de la relación profesor-alumno en el proceso de aprendizaje; y la realización de ajustes en métodos y recursos para el alumnado con discapacidad.

Los principales resultados dan muestra de la importancia de la formación como clave para la inclusión. El profesorado sostuvo que la formación inicial, continua y didáctica del profesor es fundamental, aunque no sea exigida y reconocida como debiera en los procesos de acceso y promoción profesional en la universidad. Además, recomendaron diferentes vías de formación, como son la

formación presencial, el asesoramiento de los servicios de atención a la discapacidad, la consulta a profesionales externos y los espacios de reflexión grupal y trabajo conjunto con otros colegas.

Por otro lado, la relación con el alumnado es una cuestión clave de buena voluntad que interfiere en el proceso de enseñanza. Entre algunas de sus claves más comunes se encuentran la cercanía con el alumnado, el interés por motivarle, la capacidad de transmitir y fomentar la participación y el debate en clase, a la vez que se promueven buenos canales de comunicación.

Finalmente, todos los participantes mostraron una buena predisposición para realizar ajustes, y consideraron que, lejos de ser un trato de favor al alumnado con discapacidad, podían repercutir positivamente en todos los estudiantes. Este tipo de modificaciones eran consideradas como acciones justas que el profesorado debe llevar a cabo, con la intención de conseguir que el aprendizaje sea efectivo para todos sin importar las características individuales.

Las conclusiones de este trabajo podrían servir como detonante para iniciar un proceso de análisis y reflexión, por parte de las universidades, para dinamizar el cambio hacia un entorno educativo equitativo, accesible y justo.

Nombre del autor/a de contacto: Arecia Aguirre

Dirección electrónica: aaguirre@uji.es

Institución: Universidad Jaime I, Castellón, España.

El repte de la inclusió del professorat universitari amb discapacitat

Clara Sansó Galiay
Cristina Petreñas Caballero
Àngel Huguet Canalis
Úrsula Hinostroza
Judith Janés Carulla

Departament de Psicologia
Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social
Universitat de Lleida

Cecilio Lapresta Rey

Departament de Geografia i Sociologia
Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social
Universitat de Lleida

María Sánchez Fernández

Departament d'Infermeria i Fisioteràpia
Universitat de Lleida

Resum de la comunicació

Si bé els processos d'inclusió en l'educació superior han agafat força en les últimes dècades, encara són escassos els estudis destinats a la creació de mesures en pro del professorat universitari amb discapacitat. Segons Valle *et al.* (2004), quan parlem de la inclusió laboral d'aquest col·lectiu topem amb un repte molt complex i ple de contradiccions. D'una banda, els docents es veuen amb l'obligació de superar barreres encara invisibles als ulls d'una part important del col·lectiu universitari. De l'altra, la bibliografia mostra un important avenç envers les accions inclusives destinades a l'alumnat (Moriña i Carballo, 2018), però no en el cas del professorat amb discapacitat, per al qual les mesures són anecdòtiques. Aquest és un fet paradoxal si tenim en compte el rol que aquest té en la construcció d'un entorn universitari inclusiu.

Amb aquest marc de fons, presentem un estudi de cas a través del qual analitzem les barreres que ha hagut de superar un professor de la Universitat de Lleida (UdL) amb una discapacitat reconeguda pel Departament de Benestar Social i Família, així com les mesures universals i addicionals que han estat necessàries per afavorir la seva inclusió. Concretament, hem realitzat dues entrevistes semiestructurades en profunditat: una al professor implicat i una altra a la UdLxTothom, organisme que vetlla per la inclusió a la UdL. D'altra banda, hem analitzat la documentació oficial de la UdL, així com la d'altres universitats amb reconeixement nacional i internacional per la seva tasca inclusiva.

En la línia del que proposen Anderson (2006) i Va-

lle *et al.* (2004), els resultats obtinguts conclouen que el professorat universitari és vulnerable davant les polítiques laborals, les estructures físiques i les actituds dels iguals. A més a més, una barrera força significativa és la decisió d'informar sobre la seva condició, que inclou aspectes sobre: qui hauria de saber la seva situació, per què, quan i com ha d'informar respecte a aquesta qüestió. Per acabar, hem pogut constatar que, malauradament, la voluntat i la predisposició dels òrgans competents poden obstaculitzar o accelerar la posada en marxa de mesures inclusives a la universitat destinades a aquest col·lectiu. Aquest fet reflecteix la necessitat de generar mecanismes institucionals i normatius que afavoreixin aquest procés.

Referències bibliogràfiques

- Anderson, R. C. (2006). Teaching (with) Disability: Pedagogies of Lived Experience. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 28(3-4), 367-379.
- Moriña, A., i Carballo, R. (2018). Profesorado universitario y educación inclusiva: Respondiendo a sus necesidades de formación. *Psicología Escolar e Educativa*, 22, 87-95.
- Valle, J. W., Solis, S., Volpitta, D., i Connor, D. J. (2004). The Disability Closet: Teachers with Learning Disabilities Evaluate the Risks and Benefits of «Coming Out». *Equity & Excellence in Education*, 37(1), 4-17.

«Derribar barreras»: Experiencias de transición del bachillerato a la universidad de estudiantes con TEA narradas en primera persona

Ángela Barrios Fernández
Cecilia Simón Rueda

Universidad Autónoma de Madrid

Resumen de la comunicación

Desde la consideración de que la educación inclusiva es un derecho, el sistema educativo se halla comprometido en realizar las transformaciones necesarias para que todos y cada uno de los estudiantes tengan iguales oportunidades en cuanto al acceso y a la permanencia en cada etapa, incluyendo la educación superior.

En este marco, la transición entre etapas educativas se ha revelado como un momento crítico con implicaciones importantes en el aprendizaje y la participación de los estudiantes. Si para todos los estudiantes el paso a la universidad implica adaptación, es innegable que, para los que se encuentran en situaciones de mayor riesgo a los procesos de exclusión educativa, esta transición puede suponer un gran reto, en la medida que se enfrentan a múltiples barreras.

Nuestro objetivo en este trabajo ha sido analizar las barreras y sobre todo los facilitadores, así como identificar los apoyos que han resultado clave en procesos de transición del bachillerato a la universidad en estudiantes con Trastornos del Espectro del Autismo.

Para ello se ha adoptado una metodología cualitativa y desde un enfoque biográfico-narrativo desde el cual se han construido historias de vida de los participantes. Dar voz a los estudiantes permite conocer el proceso en profundidad y llevar a cabo una investigación que «se quiere» inclusiva.

En este caso, se ha contado con tres estudiantes con Trastornos del Espectro del Autismo en la etapa de bachillerato. Se ha contado, asimismo, con la participación de sus familias.

Este trabajo forma parte de un proyecto más amplio, financiado por el MiNECO (EDU 2017-86739-R), conformando un estudio evolutivo longitudinal transversal, ya que se construyen historias de vida en cinco momentos de transición a lo largo de todo el sistema educativo, desde la educación infantil hasta la universidad. Los participantes cumplen los criterios de estar diagnosticados con Trastornos del Espectro Autista por el equipo de evaluación psicopedagógica correspondiente y de permanecer con su grupo-aula de referencia, como mínimo un 50% del tiempo en que se halla en el centro.

El equipo investigador está formado por miembros de la Universidad Autónoma de Madrid, de la Universidad de Alcalá, de la Universidad Católica de Valencia, del Equipo Específico de Alteraciones Graves del Desarrollo y de la Universidad de Alabama.

Los resultados permiten delimitar las preocupaciones y necesidades que se encuentran estos estudiantes en el proceso de transición a la universidad, así como los apoyos que requieren, tanto relacionados con el IES en el que estudian bachillerato como con la universidad.

Nombre del autor/a de contacto: Ángela Barrios Fernández

Dirección electrónica: angela.barrios@uam.es

Institución: Universidad Autónoma de Madrid

Acceso, acogida y seguimiento de alumnos con discapacidad en la Universidad Abad Oliba-CEU (Barcelona)

Laura Amado Luz
M. Teresa Signes
Marisa Vázquez
Marina Fernández
Olga Lasaga Millet
Carmen Parra Rodríguez

Universidad Abad Oliba-CEU

Resumen de la comunicación

El objetivo de la comunicación es presentar el protocolo general de atención al alumnado con trastornos psicológicos y en el aprendizaje del Servicio de Atención Psicológica (SAP) de la Universidad Abad Oliba-CEU. Concretamente se detallan los objetivos y funciones del servicio y el proceso de acogida y acompañamiento del alumnado desde el momento de la incorporación a la universidad hasta la finalización de sus estudios. Para su consecución, se enfatiza la importancia del trabajo colaborativo del SAP con el resto de servicios de la universidad, como son el Servicio de Información y Admisiones, el Servicio de Estudiantes, el Servicio de Prácticas y Empleo y el Servicio de Lenguas.

Nombre del autor/a de contacto: Laura Amado Luz
Dirección electrónica: lamadol@uao.es
Institución: Universidad Abad Oliba-CEU

Experiència formativa de la Universitat de Barcelona adreçada a persones amb discapacitat intel·lectual: curs expert en Atenció a Usuaris, Ciutadans i Clients

Marina Romeo

Universitat de Barcelona

Montserrat Yepes-Baldó

Universitat de Barcelona

Resum de la comunicació

Aquesta comunicació té per objectiu presentar l'experiència formativa adreçada a persones amb discapacitat intel·lectual i desenvolupada aquest curs acadèmic 2019-2020 en el marc de la Càtedra Universitat de Barcelona-Fundació Adecco para la Integración Laboral de Personas con Discapacidad.

Aquesta formació és la primera edició del curs expert en Atenció a Usuaris, Ciutadans i Clients i està finançada pel Fons Social Europeu, en el Programa Operatiu d'Ocupació Juvenil 2014-2020, en el marc de la Convocatòria per al Desenvolupament de Programes Universitaris de Formació per a l'Ocupació Dirigits a Joves Universitaris amb Discapacitat Intel·lectual Inscrits en el Sistema de Garantia Juvenil (ONCE).

L'objectiu d'aquesta activitat formativa és contribuir, en el marc de la Universitat de Barcelona, a l'ocupabilitat dels joves amb discapacitat intel·lectual a partir de dotar-los de les competències tant de caràcter transversal, que els proporcionin les habilitats socials i emocionals necessàries perquè puguin mantenir interaccions satisfactòries, com de caràcter específic, que els proporcionin els coneixements i les habilitats requerides per a la seva inserció en el mercat ordinari, específicament en l'àmbit de l'atenció a usuaris, ciutadans i clients.

És la primera vegada que alumnes amb un grau de discapacitat intel·lectual igual o superior al 33% reben una titulació universitària a la Universitat de Barcelona, fet que representa, segons el nostre parer, una clara preocupació i voluntat de la Universitat envers la integració d'un dels col·lectius amb més dificultats d'accés al context universitari.

En aquesta comunicació volem presentar el procés formatiu desenvolupat en l'equip docent per tal de capacitar-lo en el disseny universal de l'aprenentatge i en la redacció de textos en llenguatge planer i/o de lectura fàcil. Cal assenyalar que aquesta experiència significa tot un repte per a l'equip docent, configurat per professors

i professors de diversos àmbits de coneixement de la Universitat de Barcelona, com ara psicologia, infermeria, dret, educació, economia i empresa, matemàtiques i informàtica, i que si bé la majoria formen part de grups d'innovació docent, en cap cas no han tingut experiència docent amb aquest col·lectiu.

Referències bibliogràfiques

- Ribera, M.; Moese, S. (2008). Daisy: un libro digital abierto, multimodal y accessible. *El Profesional de la Informacion*, 17 (4), 403-407.
- Gelonch, O.; Ribera, M.; Codern-Bové, N.; Ramos, S.; Quintana, M.; Chico, G.; Cerulla, N.; Lafarga, P.; Radeva, P.; Garolera, M. (2019). Acceptability of a lifelogging wearable camera in older adults with mild cognitive impairment: a mixed-method study. *BMC Geriatrics*, 19 (1), 110-120.

Nom de l'autora de contacte: Marina Romeo
Adreça electrònica: mromeo@ub.edu
Institució: Universitat de Barcelona
